Æbelø

Det er lyst gråvejr med denne stille stemning, hvor bløde skygger og fine lys næsten umærkeligt skifter, da vi en eftermiddag ankrer op i den lille bugt på *Æbeløs* sydøstside. Rundt om os ligger en mængde fiskerfartøjer omtrent af „Rylen"s størrelse, drevet sammen allesteds fra. Af disse har nogle sjællændere lagt sig tæt sammen side om side. Det er fire Lynæsbåde, kendelige på deres brede skrog og fremadhældende master. Nogle fynboer fra Kerteminde og Nyborg ligger spredt rundt omkring – de er jo nærmere ved deres hjemstavn og ses jævnligt! Folkene har været på fangst hele natten, og de fleste af dem sover nu, ikke en lyd høres fra fartøjerne. Men inde på den nære strandbred sidder nogle af dem i læ af skoven og bøder garn. Vi opdager dem på piberøgen, der langsomt stiger op mod de mørke træers baggrund. Inde fra skovbrynet hører vi løvsangerne synge. Allerede herude fra vandet gribes man af klinternes storslåede og ejendommelige skønhed; forrevne og mærkelige står de med vældige skred helt ud i stranden. Og træerne er fulgt med klinten – det ser ud, som hele skoven er på vandring ud i havet. Tjørn og birk, bøg, ask, elm og eg skrider side om side ned mod stranden, i små og store grupper står de på de synkende terrasser, men gror og grønnes stadig. Fra klintens bløde sider pladrer vandet i små bitte kilder ned om deres rødder, og græsset vokser bestandigt frem over skredenes flader, så snart disse er i ro.

Men hvor klintens nøgne sider rager frem mellem væksterne i de friske skred, står den med en mangfoldighed af farver: røde og grønne, gule og brune, hist og her med helt sorte striber. Det er dette mærkelige fænomen, som også er kendt på Røgle Klint ved Strib, på Mors og endnu et par andre steder i landet, de såkaldte eocænformationer, bestående af plastisk ler og omdannet moler, som er iblandet fine lag af sort, vulkansk aske. De lyse, hårde og de mørke, bløde lag vrider sig som besynderlige arabesker mellem hinanden.

Yderst på kysten, som i pragtfulde linjer svinger sig mod syd og nord, ligger i stranden vældige samlinger af uhyre kampesten, der værner kysten mod havets anfald. Men at dette i den forløbne

vinter har været voldsomt ses af de tangmasser, som af bølgerne er slynget meterhøjt op over stenene og endnu på store arealer dækker disse som tætte dyner.
Ligesom øen Hjelm er en fuldgod ætling af det barske Syddjursland, i

ÆBELØ. Øststranden med de tangdækkede kampestensblokke. (206)

207
Her er transskriberingen af side 207, hvor Achton Friis fortsætter sin poetiske og geografiske beskrivelse af Æbelø og de omkringliggende holme:

Side 207
slægt med „Jernhatten"s knudrede banker og øde høje, således er *Æbelø* en kalv af det frodige Fyn og har til overdådighed arvet af alle moderlandets yndigheder. De to øer forholder sig til hinanden som en barsk krigskarl til en bedårende jomfru — alene deres navnes klang borger for deres forskelligartethed.
Æbelø er kun $3 ½ km fra moderlandets nordkyst og ved et drej næsten helt forbundet med denne — som en unge, der endnu ved navlestrengen er knyttet til sit ophav. Nærmest Fynskysten er bunden om dette drej ganske lav, og her dannes en del småholme, der dog er så nær forbundne med Fyn, at de må regnes for at være landfaste med denne, hvorfor de ikke vil forekomme i denne beskrivelse. Medens *Æbelø* er 375,3 tdr. ld., er af disse holme *Æbeløholm* 45,9, *Dræet* 49,7 og *Ejlinge* 27,7 tdr. ld. Dræet har tre, Ejlinge kun én gård, og Æbeløholm er ubeboet. I en beretning fra 1656 står følgende holme nævnt: Store og Lille Stægøe, Lindøe, Langø, Dræt, Eylingøe og Holmene. — Holmene må være det nuværende Æbeløholm; mellem de fire førstnævnte og Fyn er adskillelsen for længst udslettet. Beretningen tilføjer, at „ofte gaar det vilde Haf imellem Byen (Bogense) og Øen, ligesom mellem Sprogøe og Nyborg." — Nå, slet så galt har det vel næppe været! Over drejet færdes man let

med køretøjer over til fastlandet; men da det har meget bratte sider, er passagen stadig farlig under højvande og storm.

208

Øen danner en uregelmæssig trekant med hjørner mod NV, NØ og syd. Det sidste ender i „Broddet“, det lange drej, som forbinder den med Æbeløholm. Af øens areal ligger ved den åbne sydkyst et halvt hundrede tønder land hen til græsning, og et noget større stykke ved nordkysten er under plov. Hele den øvrige del, 260 tdr. land eller omtrent tre fjerdedele af øen, er dækket af den store, pragtfulde

skov. Når undtages sydendens åbne strækninger, der jævnt skråner ned mod Broddet, danner øen helt igennem en

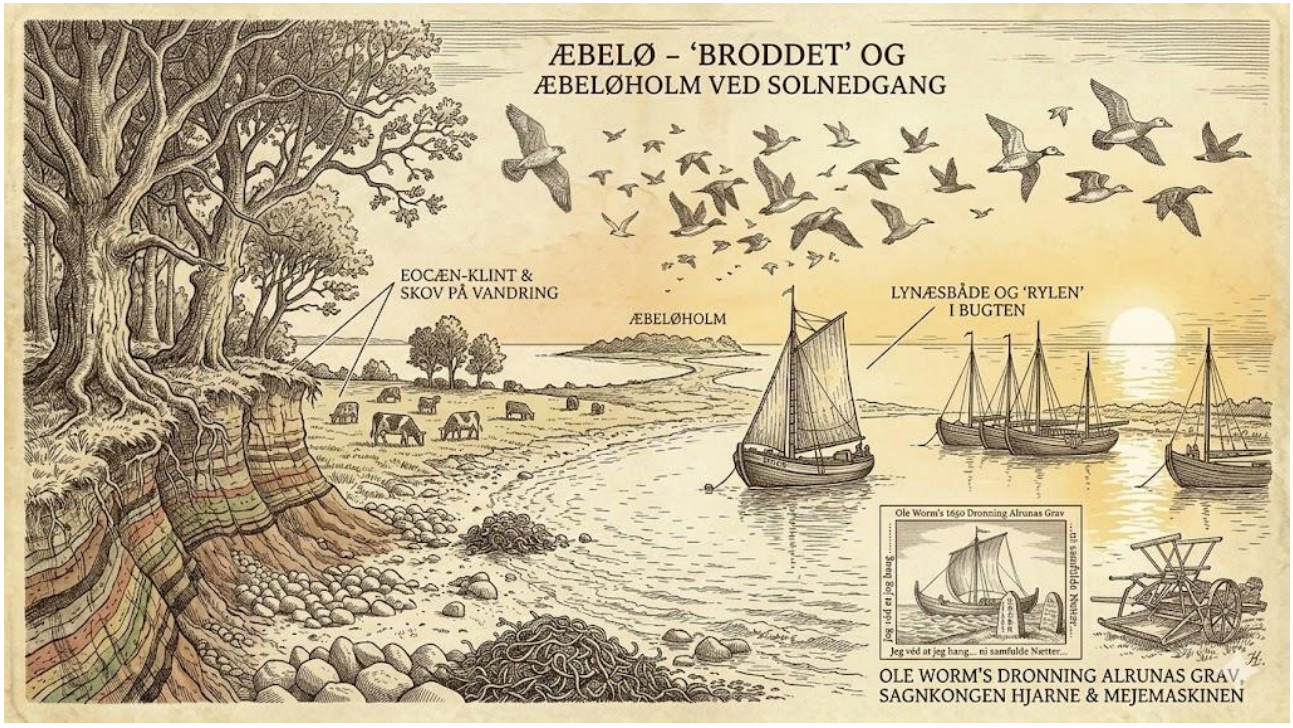

lille højslette, omgivet af sine bratte klinter. Plateauet er stærkt bølget, men har en gennemsnitlig størstehøjde på indtil 20 m. Det højeste punkt nær fyret på nordenden når 24 m.

Øen kaldes i Valdemar II's Jordebog *Æblæø*, senere Abløe og Ebleøe; navnet hidrører rimeligvis fra den mængde skovabild, som vistnok har været fremherskende i dens gamle skov, da denne endnu dækkede øen i dens helhed. Da Frederik I i 1524 overdrog Næssehoved len som pantelen til hr. Peder Ebbesen, betegnes Æbelø som en del af samme med den tilføjelse: „— dog at vore og Kronens Øg skulle blive ved at gaa dér, som de gjorde i Dronning Christines Tid." Allerede i 1534 er den kommet under Rugårds len; og at også andre end kronen på den tid har haft kreaturer på øen fremgår af en beretning fra grevefejden om de Odense-borgere, som i 1534 gjorde et plyndringstog til Nordfyn og bl. a. gæstede Æbelø, hvor de røvede „Jørgen Henningsens Fæ, Øxne og Geder." I en fortegnelse fra 1547 ses det, at øen endnu huser femten af „Kongens gamle Øg." Der var på den tid endnu ingen fast beboelse på øen, men kun nogle tanghytter, som i fisketiden benyttedes af fremmede, der drev fiskeri under kysten. I 1574 blev Mouritz Podebusch forlenet med øen af Frederik II, og siden var den i de Podebusch'ers eje til 1623, da en del borgere i Bogense sluttede sig sammen og købte den. I den kongelige konfirmation af købet står der „— efterdi vi os underdanigst lader berette, ellers ingen synderlig Ildebrand at være dertil Byen." Det var altså skovhugst, de Bogense-borgere var ude efter! I krigen mod svenskerne 1643—45 led øens skove meget, da de her udsatte vagtposter fældede en mængde træer. Og et tingsvidne fra 1654 melder, at på denne krigs tid kom en oberst Slabata til øen med 70 (!) skibe, røvede kvæget og udplyndrede folkene, som vogtede kreaturerne, samt medtog alt af værdi, som lodsejerne havde der.

Af et tingsvidnes udsagn fra 1645 fremgår det da også, at øen på den tid kun havde én eneste beboer, nemlig en gammel fisker ved navn Hans Krog, som ellers hørte hjemme i Sandager, men opholdt sig her på øen om sommeren for at fiske og til ly for sig på strandbredden havde opført en hytte af tang, der som skorsten havde en gammel tønde! Den Hans Krog'ske idyl må være ophørt i 1654, thi der nævnes nu som faste beboere af øen „Hans Sørensen og Hustru, Christoffer Pedersen og hans Hustru, Jørgen Ryddemand (!) og hans Hustru."
Øen hører nu i kirkelig henseende under Klinte sogn i Skam herred. Men inden dette blev slået fast, førtes der i det syttende århundrede en lang og bitter strid mellem byen Bogense og kirken i Klinte og Grindløse sogn. At havet af øens beboere og andre, som søgte til eller fra stedet over det farlige Brod,

krævede mange ofre, derom vidnede dokumenteringen i den ovennævnte retsstrid, som bl. a. siger følgende: „Dette „Brod"s store Usikkerhed haver adskillige med deres egen Skade, og en stor Del baade af vores Medborgere (nemlig Bogense) og andre med deres Undergang erfaret, idet vi i Begyndelsen altid vilde rejse og færdes med Heste og Vogn til og fra samme Ø; førend vi betænkte at fare til Baads, satte mange fattige Folk Livet til med Heste og Vogn, tre tilligemed beslagne Vogn samt medhavende Faar og Gods, endogsaa om høj Dagslys, jammerligen druknet og underganget; og ellers mange flere paa andre Tider, mesten én hvert Aar, eller flere et andet Aar; endogsaa en Mand med sin Hustru, Heste og Vogn og medhavende af Hr. Hans Jacobsens egne Sognefolk, som er de sidste, ynkeligen er omkommen paa de Steder, som vores Kirkevej nu skulle aflægges – –"
Således agiterer de Bogense-borgere imod, at øen skal komme under Klinte sogn og beboerne være nødt til at færdes på Broddet for at komme til dette sogns kirke, i stedet for at kunne *sejle* til Bogense. Hvor mærkeligt det end lyder, var det kirketienden fra øens beboere, man var ude efter fra begge sider! Striden endte med, at tienden fra øen skulle fordeles ligeligt mellem Bogense og Klinte, og at beboerne måtte søge hvilken kirke, de selv ville.

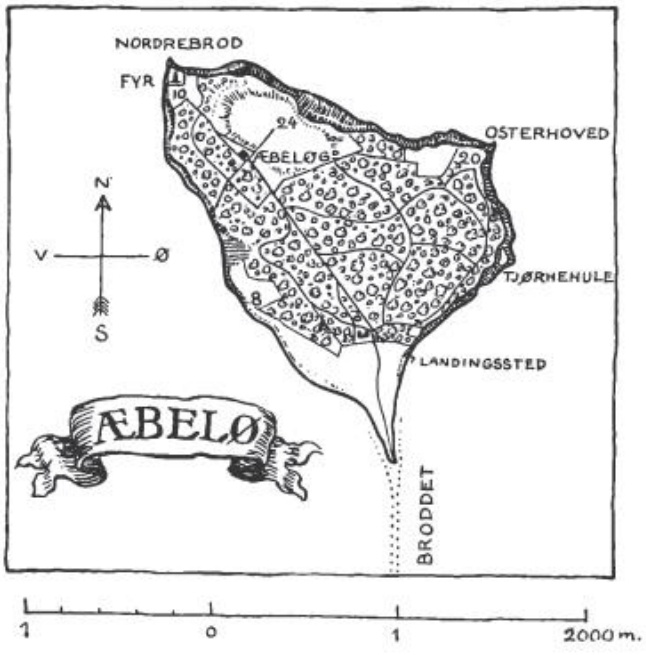

[Illustration: Kort over Æbelø med angivelse af Nordrebrod, Fyr, Østerhoved, Tjørnehule, Landingssted og Broddet]
Omkring 1660 kom borgmester Hans Jørgensen fra Bogense ved køb i besiddelse af omtrent hele øen og byggede på denne et hus til beboelse for de folk, som han benyttede til at rydde skoven. I 1719 købtes den af amtmand, justitsråd Iver Andersen til Hollufgård og Ørritslevgård, og efter senere at

være gået gennem flere hænder købtes den i 1782 fra en kammerherre Heinen til godset *Einsidelsborg* af ejeren, grev Joachim Godske Moltke, og herunder har øen hørt indtil for et par år siden.
Denne hundredårige rekreation under godsets omsorg er kommet øens vanrøgtede skov til gode; og denne er samtidig i så ringe grad *forstmæssigt* drevet, at den har bevaret hele den oprindelige skovs rige variation på arter. Det er bankdirektør, etatsråd Emil Glückstadt, som er øens nuværende ejer efter for to år siden at have købt den af godset. Verdens omskiftelser vil dog ikke komme til at ramme øens gamle skov, den er heldigvis for længst kommet under statstilsyn.
Øens fyr byggedes i 1893 og er opført af bornholmsk granit. Det er 14 m højt og er beliggende på nordkysten 7 m over havet. Sammen med Strib fyr viser det indsejlingen til Lille Bælt. Foruden en stor avlsgård på den sydlige del og et par skovfogedhuse har øen en villa, den smukke *Æbeløgård*, som er beliggende i skovens nordlige del. Bestyreren af øens landbrug er for tiden arkitekt Holm, som bor på avlsgården. I alt har øen i øjeblikket tyve indbyggere.
Næppe er man kommet op over klinten og forbi avlsgården ind i skoven, før man gribes af dennes ejendommelige skønhed. Mægtige ege står her rundt

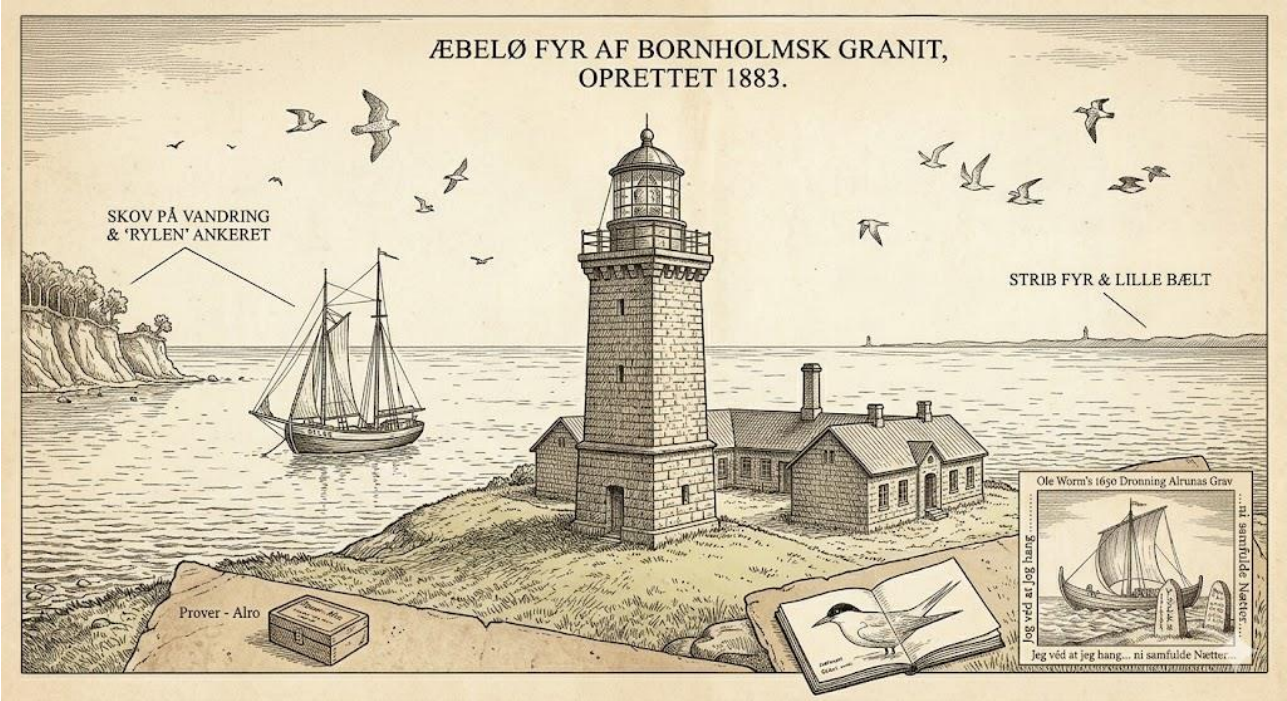

omkring, enkelte af dem så gamle, at deres stamme er fuldstændig hul. Man ser her adskillige eksempler på dette træs fortvivlede og håbløse kamp mod bøgen; det største af dem alle, en ren kæmpe, er helt udgået, fordi den er ganske overskygget af endnu mægtigere bøgetræer. Men dog findes her endnu flere tønder land af samlet, næsten ublandet egeskov, og overalt træffer man dette prægtige træ enkeltvis eller i store grupper.^{42}

På øens vestside gror tjørnene lavt og krybende op ad de græsklædte klinter, men hæver sig straks oven for disse til store, træagtige vækster, som hurtigt går over i gammel storskov. I en lille lund sydvest for fyret finder vi ud mod klinten både storbladet og småbladet lind, de to gamle danske skovtræer. Hård er kampen for tilværelsen her – de gamle linde har knap råd til at holde en ordentlig stamme, men begynder straks ved jorden med de knudrede grene, der indfiltrede i hinanden som et skålformet fletværk breder sig voldsomt ud til siderne. Men som landsens folk tager de landsens kår! De er alle vel ved magt, medens en almindelig lind ligger vindfældet og næsten hen ad jorden. – Skovabild, eg og bøg veksler med hinanden herinde, hvor læet begynder; under dem står tjørn, slåen og store hasselbuske, mens skovbunden viden om er tæt dækket af ramsløg.

[Illustration: Johannes Larsens tegning af den barske vestkyst på Æbelø med lavmælte buske og havet, dateret 20. juni 1922]

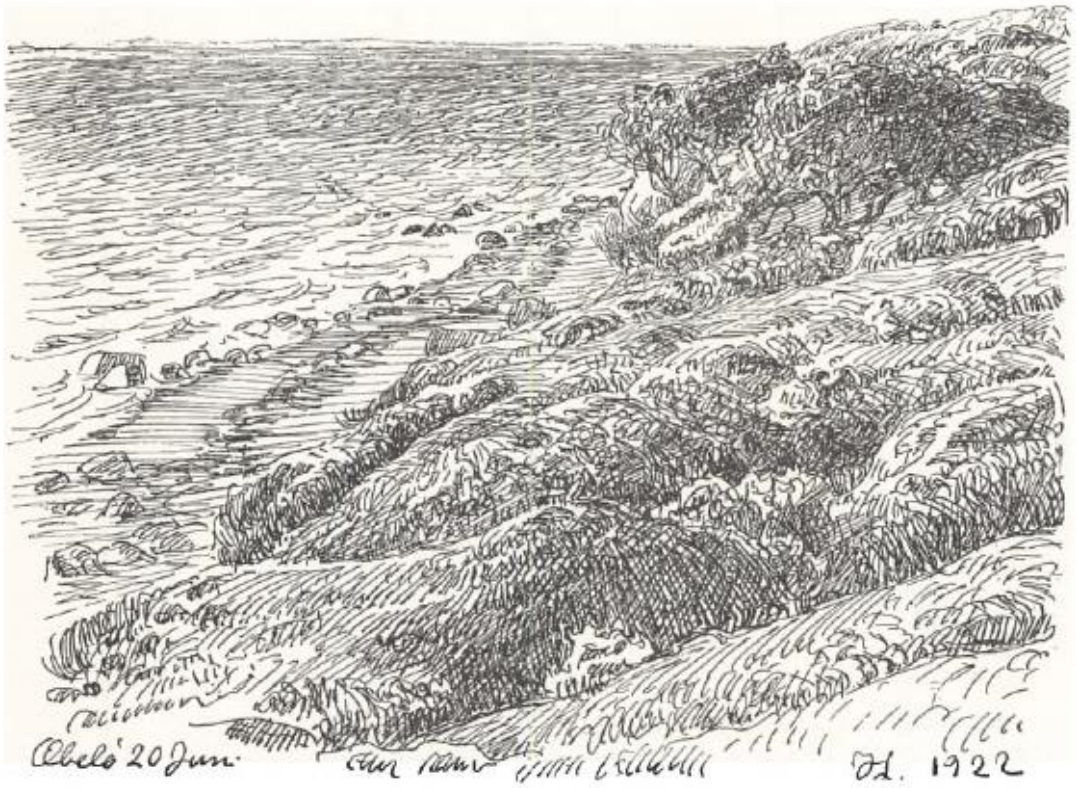

ÆBELØ. Den tusindårige kristtorn. (213)

ÆBELØ. Gammel eg, kvalt af de omstående bøge. (212)

213

Vi opsøgte øens berømte, store kristtorn, som ikke alene er den største og ældste her i landet, men endogså nyder berømmelse i Tyskland, fordi den skal være større end det største tyske eksemplar —

hvilket naturligvis foranledigede, at de grundige tyske turister før krigen lokkedes her til øen for at beskue den! Den største tyske kristtorn påstås at være sine to tusinde år gammel. Står alderen i forhold til størrelsen, da måtte Æbeløs kristtorn have været et tusindårigt træ, da Gorm den Gamle regerede i Danmark! Det lyder ikke helt ilde, men måske mindre troværdigt.
Et besynderligt held er det, at træet har undgået svenskeres og bogensianeres økser, når disse hjemsøgte øen for at skaffe „ildebrand"!
Træet er vidunderlig skønt. Det står på en åben, solbelyst plads mellem nogle unge, slanke birke, der løfter sig over en hel skov af ørnebregner. Dets stenhårde stamme er glat som rav og uden en lyde; først 3 m fra jorden deler den sig i fire dele, hvorfra der udgår et mysterium af grene med tæt, friskt løv, naturligvis med helrandede blade. Desværre var jeg ude af stand til med sikkerhed at måle dets højde, men uden tvivl når det op imod elleve meter. Når man lader hånden glide over stammens bark, der er kølig, glat og hård som marmor, kan det forundre én at dette ældgamle træ endnu stå med et væld af friske blomster mellem det dybgrønne løv.

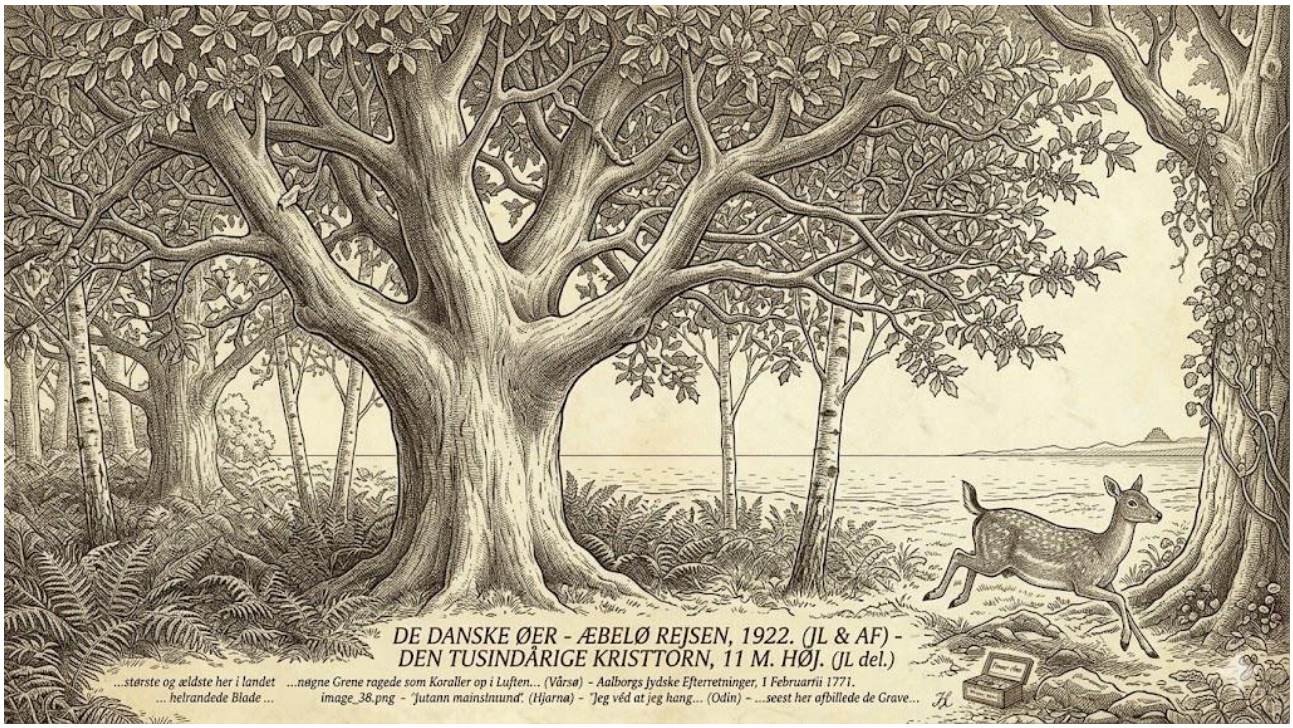

Humlen hænger som lianer ned fra de store træstammer inde i storskoven og falder som strålende kaskader i solglansen, til den forsvinder dybt nede mellem ørnebregnernes mørke grene. — En højst frugtsommelig dåhind farer med et bump op fra en tykning af smågraner, hvor den har ligget i et hul; bredrumpet og med svingende mave skumpler den af sted over den ujævne grund i korte, kluntede spring.
Her står henimod hundrede stykker dåvildt i skoven, og det siges, at enkelte af dem af og til om vinteren spadserer over dræet til fastlandet.
En regnbyge jager hen over øen og skjuler solen, og alle skovens farver slukkes. Mens regnen falder, tier fuglesangen, kun påfuglens skrål fra den fjerne avlsgård lyder bestandig, og fasanerne bliver ved med deres højrøstede skrat. En hare farer op og jager af sted gennem det våde græs, og midt under den stærkeste regn letter en hejre med tunge vingeslag fra toppen af en bøg og flyver bort. Snart er regnen forbi, bygen er trukket bort, og fuglesangen begynder på ny, først bogfinken, siden alle de

andre. Solen stråler atter over det vædetindrende græs og i de strålende tjørnes kroner, hvis blomster dufter herligere end før.
En grøn løvsanger sad på en tør kvist i en bøgekrone og sang en underlig vise: *tsi, tsi, tsi, tsi!* — så kom en lang trille og derefter: *diiii — djy, djy, djy, djyyy!* Vi har før kun hørt den melodi i Brattingsborg skov og på Endelave. Den lader til at være et løvsangerspeciale på de sydvestlige Kattegatsøer.

214

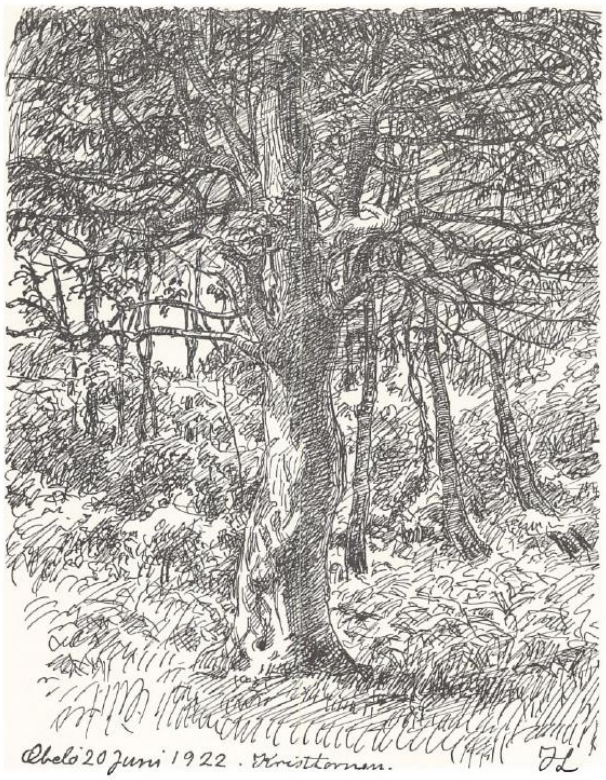

[Illustration: Johannes Larsens tegning af den kæmpemæssige kristtorn omgivet af skovens øvrige træer, dateret 20. juni 1922]
Tværs gennem solsortens, munkens og løvsangerens toner kommer af og til skovskadens skræppen, en fugl, som for øvrigt for første gang har vist sig her på øen i år.
En rødhals sidder i nærheden af en munk, og begge synger som rasende; tilsyneladende for at udkonkurrere hinanden. For resten ligner deres sang hinanden en hel del, men rødhalsens er både mere varieret og mere rytmefast – det er en akademikers præstation. Munken synger altid, som om den

215

er en lille smule fuld. — Droslen er mesteren over dem alle, jeg sætter den over alle andre danske sangfugle. Og er man ved at blive *for* sentimental over dens smeltende forårssang, behøver man blot at mindes den engelske tekst til dens vise: „Do it quick, do it quick! — That'll do, that'll doooo!"
Dybt inde i skoven syd for Æbeløgård ligger et gammelt bindingsværkshus, som i skønhed og idyllisk beliggenhed overgår næsten alt, hvad vi hidtil har set; det er oprindelig et skovfogedhus, men er for

tiden ubeboet og forladt. Hvilken stilhed og fred her! Aldrig nogen sinde møder vi et menneske på denne ø — og her findes jo i virkeligheden heller ikke mere end et på hver tyvende tønde land, om de var jævnt fordelt! Det er, som om stedet ingen andre beboere har end fuglene og de enkelte dådyr og harer, der af og til flygter for os på vor vej gennem skoven.

På øens østside ud mod klinten kommer vi over nogle store lysninger med enligtstående ege, hvor tjørne så mægtige, at de ligner blomstrende frugttræer, gror helt ude ved klintens kam op imod det blå hav, hvor fiskerbådene ligger for anker.

ÆBELØ. Østsidens åbne plateau over klinten med gamle ege og tjørne.
I baggrunden til højre „Rylen". (215)

En oplevelse havde vi på Æbelø, som desværre efterhånden få af vore landsmænd kan opvise magen til — vi mødte *eghjorten!* Det skyldes ikke udelukkende held, at vi er indtruffet hertil i dyrenes sværmetid, som falder netop i disse dage og kun strækker sig over et par uger. Det blev naturligvis Johannes Larsen, som indfangede det første levende eksemplar, en lille han, som i dagens løb blev tegnet mindst et dusin gange. I forvejen havde øens bestyrer, arkitekt Holm, foræret os en afdød, fjorgammel han, som nu sad spiddet på en knappenål på skottet i vor kahyt.

Eghjorten er syv år om at udvikles fra larve over puppe til insekt, og som sådan har den kun fjorten dages levetid. Forberedelserne er de værste. Og nu gælder det altså om at få noget ud af tilværelsen i en fart. Hannerne sværmer da også hver aften fra træ til træ for at bejle til hunnerne, og de udkæmper under denne jagt rasende kampe med hinanden. Vi så, hvorledes en kunne komme flyvende fra den ene egestamme til den anden, og var der på ankomststedet en han i forvejen, fór denne øjeblikkelig frem til anfald og kastede sig over den nyankomne.

I min barndom fangede jeg hyppigt eghjorte i Marselisborg skov ved Århus, men derfra skal den senere være forsvundet. Den fulgte over hele landet den forsvindende egeskov, og det er mig ikke bekendt, at den i øjeblikket findes andre steder end på Æbelø, og her ser det ud til, at den nu kun er at træffe ved en samling gamle ege i skovens sydvestlige side. Dér fandt vi alle dem, vi overhovedet så herovre. Det siges her på øen, at en intelligent skovarbejder her for få år siden fandt eghjorten på dens første udviklingstrin, i larvetilstand, og indsendte nogle eksemplarer til Zoologisk

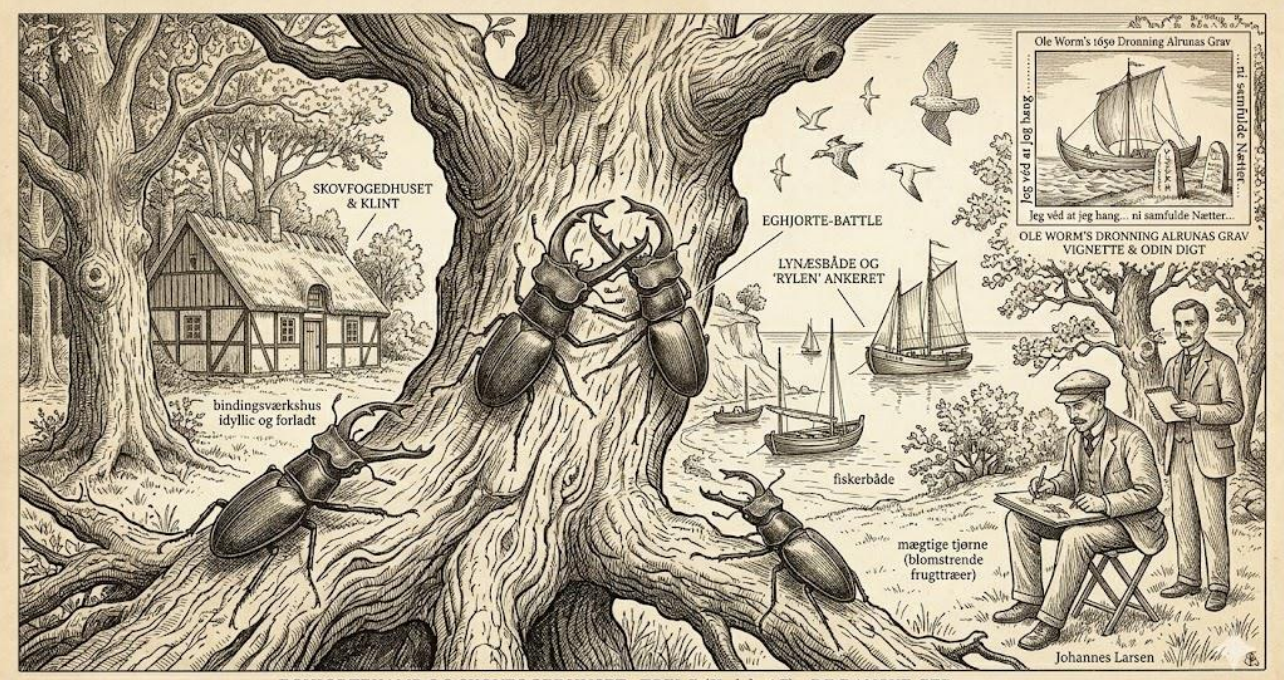

EGHJORTEKAMP OG SKOVFOGEDHUSET, ÆBELØ (JL del., AF) - DE DANSKE ØER, 1922.

Museum, som ikke før havde sådanne i hænde. Jeg ved ikke, om det passer. Et par aftener efter at den første han var blevet hjembragt, begav vi os på ny på eghjortefangst. Vi fandt den aften mange, men på én eneste undtagelse nær *alle* ved ét bestemt træ på det førnævnte sted. Skipperen kravlede op i egen og hentede to hanner og en hun ned. Fire hanner til slog vi med hænderne ned fra luften. Dyrets kropstilling under flugten er næsten helt lodret, og det flyver så langsomt, at en gående mand med lethed kan følge det. Men det er et imponerende spektakel, fyrens maskineri laver, den summer og rasler som en gammel flyvemaskine, og drejer den brat af og kommer lige på, dukker man uvilkårligt hovedet for ikke at blive kørt over.

Medens de sværmende hanner således er lette at fange, er hunnerne, som sidder på stammerne, meget vanskelige at opdage; den eneste, vi fangede, blev grebet i en øm situation med en han. Af fangsten udvalgte vi de to største hanner og hunnen og lod resten løbe, og med dette bytte begav vi os om bord. Den ganske lille han, som var blevet fanget for to dage siden, havde været anbragt i et stort blikvaskefad, og for at gøre det noget mere hjemligt for den anbragte vi egekviste og løv deri og installerede samtidig den afdøde han fra i fjor som selskab for ham, stadig med den store knappenål gennem kroppen. Men næppe opdagede han knappenålen, før han rasende gik løs på

denne med sine takker, og af hensyn til husfreden måtte vi skyndsomst fjerne mumien.

Nu fik tingene et helt andet forløb.

Vel ankommet om bord gav vi løvhytten i fadet en ny tilvækst af blade. Tre bajere kom på bordet, og piberne blev tændt — så slap vi dyrene løs på arenaen. De to nyankomne, store hanner gik straks løs på hinanden med højtløftede takker og stødte sammen med en bravour som kronhjorte. Den lille han

iagttog fra sikkert hold de kæmpende, og da han begyndte at kede sig, kom han frem af sit skjul og inklinerede for hunnen. Idet han benyttede den almindelige forvirring på scenen, lykkedes det ham gang på gang at erobre kampens pris ude i kulisserne.
Den lille scene dér foran os rummede et fuldtro billede af livet. Nej, det *var* livet selv med dets sødme og bitterhed, dets dødelige kamp og dets „ædelige“ pris! Bedre komedie har jeg aldrig set. Det var foråret i et blikfad.
Den lille han, som var så farlig og så heldig, mindede mig om et udtryk, de fynske piger anvender, når de vil advare hinanden mod en Don Juan: Tag dig i agt for Hans, han er så *adræt!*
[Illustration: Johannes Larsens studier af eghjorte i forskellige stillinger, dateret Æbelø 18. juni 1922]
Da de to store bejlere langt om længe blev enige om rangforordningen, trak den lille Tartuffe sig tilbage i skyggen under et stort egeblad, foldede fromt forbenene og fremsagde følgende vers af Heine:

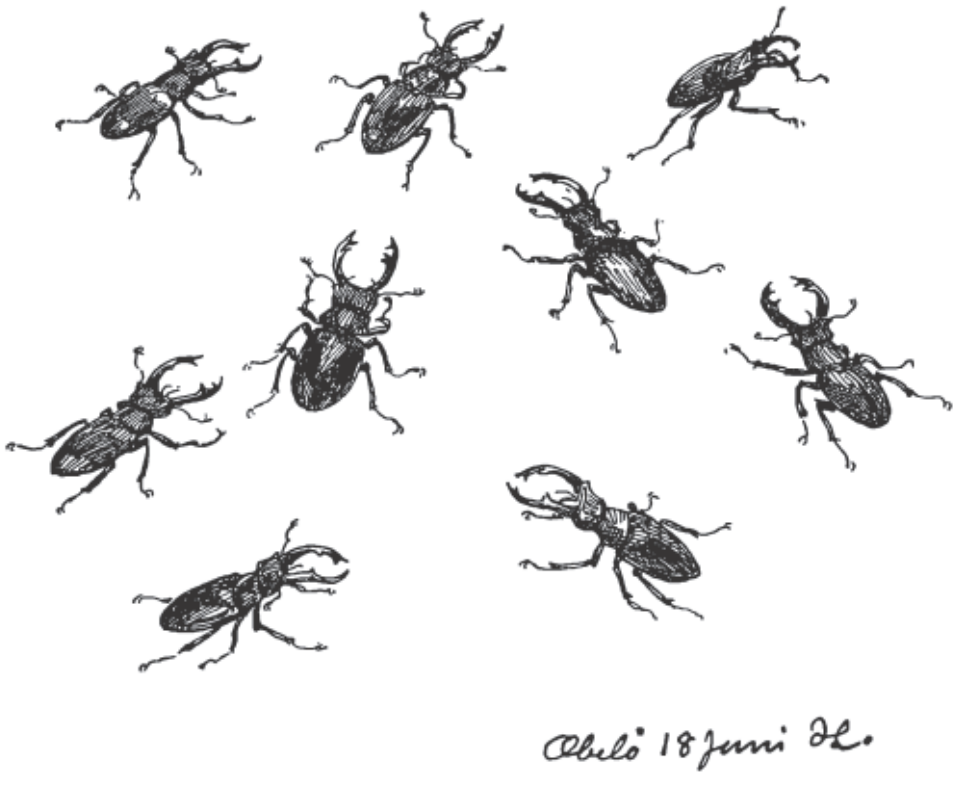

Himmlizh war’s, wenn ich bezwang
Meine sündige Begier;
Aber wenn’s mir nicht gelang
Hatt’ ich auch ein grosz Pläsir.

Ud på aftenen bliver himlen overtrukket, og en stille regn begynder at falde. Stranden er helt øde nu, røgen fra fiskernes piber ses ikke mere, bådene har forladt bugten for at gå ud på nattens fangst.

Jordsvalerne flyver lavt over det blanke vand, som regndråberne prikker, og inde langs kysten fisker de tavse terner. Her er ganske stille. Skoven luder med sine tunge kroner over den nære klint, og alle farver er grå og blide. Det er som i drømme at ligge for anker under Robinson Krusoes ø.

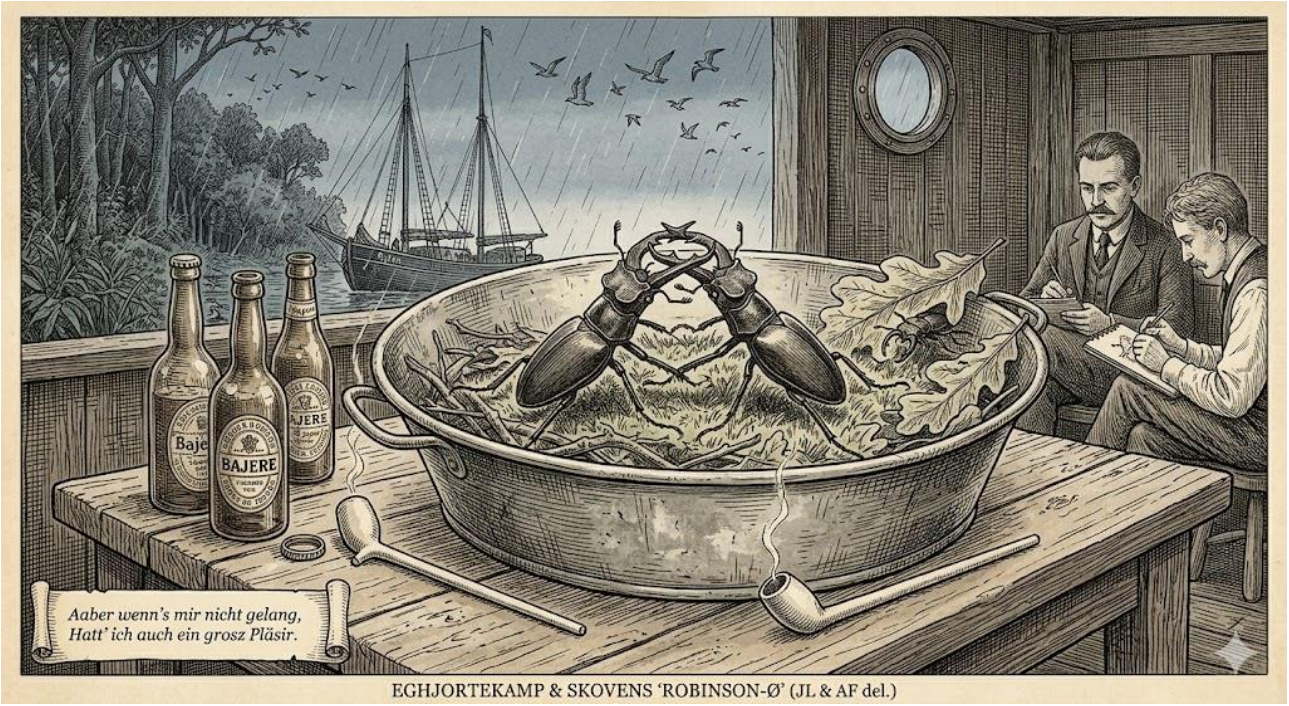

EGHJORTEKAMP & SKOVENS 'ROBINSON-Ø' (JL & AF del.)